

İLKÖĞRETİM ÇOCUK EDEBİYATI MAKALELER

Niçin Çocuk Edebiyatı?

Prof. Dr. Sedat Sever

Cinsiyet Rollerinin ve Toplumsal Rol Modellerin Metinler Yoluyla İçselleştirilmesi Edebiyat ve Yazarın Masumiyeti(!)

Yard. Doç. Dr Necdet Neydim

Niçin Çocuk Edebiyatı?*

Prof. Dr. Sedat Sever

Nitelikli çocuk kitapları, çocuğun yazılı ve görsel kültürle iletişimini başlatan araçlardır. Çocukların hem görsel hem de dilsel algılarının gelişmesine katkı sağlayan uyaranlardır. En yalın belirlemeyle, çocukları 1-2 yaşından başlayarak sanatçı duyarlılığıyla buluşturan, onlarda estetik bilinçlenmeyi sağlayan araçlardır.

Nitelikli-sanatçı duyarlılığı ile hazırlanmış çocuk kitapları; Türkçenin yapısının, kural ve anlatım olanaklarının çocuklara sezdirilmesi ve kavratılmasında başat bir sorumluluk üstlenir. Onlara, Türkçeyi doğru kullanma bilinci ve duyarlılığı kazandırır. İki yaşından başlayarak dilsel gelişimlerine ve anlam dünyalarına uygun olarak hazırlanan kitaplar, çocuklar için öykünebilecekleri bir dil çevresi yaratır. Bu dil çevresinde sözcük varlığının bütün zenginlikleri, gelişim evrelerine uygun olarak çocuklara sunulur. Dilin anlam yapısı, özellikleri, anlatım gücü çocuğun doğasına uygun kurgularla sezdirilir. Bütün bu özellikleriyle, nitelikli yapıtlar çocukların anadili edinimleri için ilk özgün dil kaynaklarıdır; dilsel kazanımları, kavramsal boyutlu gelişimleri için doğal öğrenme ortamları yaratan araçlardır.

Söylediklerimizi birkaç yargıyla özetleyelim: Düşünen, duyarlı bireyler yetiştirebilmek için çocukların, 1 yaşından başlayarak nitelikli kitaplarla buluşturulması gerekir. Çocukların kendi duygu ve düşünce gücüyle yaşamlarını yönetebilen bireyler olabilmesi için, okulöncesi dönemden başlayarak sanatsal nitelikli görsel ve dilsel uyaranlarla etkileşime yönlendirilmesi gerekir. Okuma kültürü edinmiş, yaşamı ve insan gerçekliğini anlama çabası gösteren bireyler yetiştirebilmek için, çocukların yaşam alanına sanatçılar tarafından hazırlanmış kitapların katılması gerekir. Resimli kitaplarla kurulan iletişim, çocukları sanatsal ve estetik öğrenme

sürecinin bir öznesi olarak görsel okur-yazarlığa hazırlar; nesne ve kavramları tanıtarak onların söz varlığının gelişimini destekler.

Diyorum ki nitelikli görsel ve dilsel uyaranlardan yoksun bırakılmış çocuk, duyma ve düşünme sorumluluğu bastırılmış çocuktur. Neden mi? Şimdi de bu soruya yanıt verelim: Kitaplar, çocuklara, olay ve olguların sanatçı bakış açısıyla yorumlandığı yaşam örnekleri sunar. Yazınsal nitelikli çocuk kitaplarında, görsel ve dilsel örüntüler içinde sunulanları anlama sorumluluğu çocuğa bırakılmıştır. Başka bir söyleyişle, kitaplar aracılığıyla sanatçıların aktardığı iletiler, her çocuğun düşünce ve düşünce devinimleriyle yeniden yaratılır. Yazarın, çizerin, çocukla paylaşmak istediği sezinletici iletileri anlama, yorumlama çabası başladığında; masalın, şiirin, öykünün, romanın çocuğu değiştirme işlevi de kendiliğinden uygulamaya konulur. Çocukların dilin ve çizginin olanaklarıyla sunulanları anlamaya dayalı düşsel ve düşünsel çabaları, çocuklar için estetik uyaranların kılavuzluğunda yaşantılar edinme sürecidir.

Bu süreç, çocuğun duyularının eğitilmesine, düşüncesinin gelişmesine olanak sağlar. Çocuğu insanlaştıran, ona yaşama ve insana ilişkin duyarlılık kazandıran bir süreçtir bu. Okul türü öğrenmenin, doğrudan öğretmeye dayalı anlayışından farklı olarak çocuğa kendi birikimlerini kullanma olanağı sağlar. Onu, yazınsal ipuçlarıyla öğrenmeye, anlam oluşturmaya çağırır; sezinletici öğrenme sürecinin öznesi kılar. Bu etkileşim, en yalın söyleyişle, çocuğun öğrenme, bilme, anlama özgürlüğünü yaşaması demektir.

Şiddet içerikli, “çocuğa göre olmayan”; çocuklarımızı ve gençlerimizi bir düşünceye, bir inanca tutsak kılmak isteyen gü-

dümlü yayınların etkisini gittikçe arttırdığı bir kültürel ortamda, çocuk ve gençlerimize insanca duyarlıklar kazandırabilmek yaşamsal bir sorun olarak algılanmalıdır. Günümüzde, çocukların, okulöncesi dönemden başlayarak sağlıklı bir duygu ve düşünce eğitiminden geçirilmesi; resmin ve dilimizin estetik anlatım olanaklarıyla buluşturulması anne, baba ve tüm eğitimcilerin öncelikli sorumluluğu olmalıdır.

Ancak, anne-baba ve öğretmenlerin, belleklerinde sürekli saklamaları gereken bir yargı da şudur: Her kitap çocuğa göre değildir. Kitaplar, çocukların yaşlarına, gelişim özelliklerine ve gereksinmelerine uygun olarak seçilmelidir. Bir de şunun iyi bilinmesi gerekir ki öğretici olmak, herhangi bir konu hakkında kesin ve tartışılmaz bilgiler aktarmak ders kitaplarının işidir. Çocuk kitaplarının öncelikli sorumluluğu, çocukların duygu ve düşünce evrenini genişletmek, onlara dilin ve çizginin olanaklarıyla yaşam ve insan gerçeğini tanıtmaktır. Tek ve değişmez bir tanıma sığdırılamayan bu gerçeği, çocuklarla paylaşabilmek için, dilin, çizginin olağanüstü anlatım olanaklarına gereksinim vardır. Bu olanaklardan yararlanmak çocukların da hakkıdır. Bu nedenle, çocuk adına yazma sorumluluğu üstlenenlerin de yazının (edebiyatın) ve resmin insana önce duyarlık kazandıran işlevlerinden yararlanması kaçınılmazdır.

Şimdi de okulöncesi ve ilköğretim dönemindeki çocuklara seçilecek - okutulacak kitaplarda bulunması gereken bazı temel özellikleri belirlemeye çalışalım:

I. Okulöncesi Dönem

Okulöncesi, kitabın çocuğun yaşam alanına girdiği, çocukta kitaba karşı duyuşsal bir birikimin oluşturulduğu dönemdir. Bu dönemde, görsel ve dilsel bir uyaran olarak nitelikli kitaplar, çocukların gelişimleri için önemli bir sorumluluk üstlenir. Sanatçı duyarlığıyla hazırlanmış resimli kitapların en önemli eğitsel işlevi, 2 yaşından başlayarak çocukların yaşamla

bağını kurmasıdır. Bu bağ, resimli kitapların çocukların oynama, eğlenme, keşfetme gereksinmelerini karşılamasıyla kurulur. Beğeni ve ilgilerine seslenen kurgular içinde, çocuklar yaşama ve insana ilişkin ilk deneyimlerini edinirler.

Okulöncesi dönemde kitapların çocukların gelişimine istenilen katkıları sağlayabilmesi için bazı temel özellikleri taşıması gerekir. Bu özellikler, şöyle özetlenebilir:

1. Çocuğun el yapısına uygun olmalı; çocuk kitabını bir oyuncak gibi istediği yere kolayca taşıyabilmelidir.

2. Kitaplardaki resimler, başlangıçta çocuğun çevresindeki nesnelere tanıtılmalı; gittikçe yazıyla anlatılara, renk ve çizgilerle yeni anlamlar katmalıdır. Çocuklar, kitaplardaki resimlerin kılavuzluğunda, duygu ve düşünce birikimini harekete geçirebilmeli, düşün kurabilmelidir.

3. Kitaplardaki 2-3 sözcüklü anlatımlar, gittikçe, çocukların dillerini bir iletişim ve düşünme aracı olarak kullanmalarına olanak sağlayacak biçimde geliştirilmelidir.

4. Çocukların kavramsal gelişimine katkı sağlayacak kısa ve yalın anlatımlarla, çocuklara dilin anlatım gücü ve kuralları sezdirilmelidir.

5. Kitaplarda, birer anlatım aracı olarak resmin ve dilin yarattığı uyum, çocuklarda resim yapma isteği uyandırmalı; onlara, dillerini bilinçle ve özenle kullanmalarına yönelik bir duyarlık kazandırmalıdır. Çocukların kendilerini çizgiyle, sözcüklerle anlatmalarına katkı sağlama-lıdır.

Okulöncesi dönemdeki çocukların 1-2 yaşından başlayarak nitelikli kitaplarla buluşturulması; çocuğa kendini, çevresini ve insan ilişkilerini tanıması için doğal bir öğrenme ortamı hazırlar. Çocuğa, kendisini çizgiyle, dille anlatabilmesi için öykünebileceği ilk örnekleri sunar.

Okulöncesinde, ailenin ve okulun duyarlı çabalarıyla kitaplarla tanışan çocuklar için, “kitap sevgisi” edinme sürecinin ilk duyarlı evresi de tamamlanmış olur. Okuma kültürünün, kitap sevgisi edinmeye başlayıp birbirini bütünleyen bir süreç olduğu düşünüldüğünde, ilköğretimin ilk yıllarından başlayarak çocukların kendi ilgi ve gereksinmelerine seslenen yapıtlarla buluşturulması da önemli bir eğitim sorunu olarak algılanmalıdır.

II. İlköğretim Dönemi

Amaca uygun yapıtlarla buluşmuş 6 yaşındaki bir çocuğun, Türkçeyi kullanma becerisinde bir yetkinlik gözlenir. 6-8 yaş, okuma kültürü edinmenin duyarlı bir evresidir. Okuma-yazma becerisinin edinildiği bu evrede, çocukların dilin ve resmin anlatım olanaklarıyla kurgulanmış çocuğa göre olan yapıtlarla buluşturulması gerekir. 8-10 yaşındaki çocuklar, dil ustalarının çeşitli türsel özellikler gösteren yazınsal metinlerine yönlendirilmelidir. Çocuğun yazılı kültürle olan ilişkisinde kalıcılık sağlanmasında, dilin anlatım olanaklarıyla kurgulanmış yapıtların önemli bir sorumluluk üstlendiği bilinmelidir. 10-12 yaş ve üstü çocukları, değişik türlerin özgün örnekleriyle karşılaştırmaya dönük bir duyarlılık, onların, okumayı yerleşik davranışlara dönüştürmelerini sağlayacaktır. Bunun için çocuğun eğitiminden sorumlu kişilerin, yazınsal yapıtların çocukların gelişim özelliklerine olan katkıları konusunda bilgilenmeleri gerekir. Özellikle, okul türü öğrenme ve öğretme süreçlerinde, yazınsal nitelikli çocuk kitaplarının incelenmesi, öğrencilerin anlama ve anlatma becerilerini geliştirmenin temel bir etkinliği olarak görülmelidir.

İlköğretim döneminde kitapların çocukların gelişimine istenilen katkıları sağlanabilmesi için bazı temel özellikleri taşıması gerekir. Bu özellikler, şöyle özetlenebilir:

1. Kitaplar, çocuklara, Türkçenin sözcük varlığını ve anlatım olanaklarını, yazınsal kurgular içinde duyumsatmalıdır.

2. Yazınsal kurgular, yaş ve gelişimlerine uygun olarak çocukları da duygu ve düşünce birikimlerini kullanarak anlamın oluşturulmasına ortak etmelidir.

3. Kitaplar, çocuklara, yaşamda karşılaşılabilecekleri sorunların çözümüne yönelik, yazınsal nitelikli ipuçları sunmalıdır.

4. Kitaplar, değişik kişilik özelliklerinden ilginç kesitler sunmalı; çocuklar, (gerektiğinde) kitaplardaki kahramanlarla düşsel ve düşünsel serüvenlerine çıkabilmelidir.

Sonsöz

Çocukların, okul türü öğrenme süreçlerinde yalnızca ders kitaplarına bağımlı kılınması eksik bir öğrenmedir. Öte yandan, çocukların, bilişim teknolojilerini (televizyon, bilgisayar vb.) eğlenme ve oyun amaçlı kullanma tutkusunu; günümüzde, düşünen duyarlı birey yetiştirmenin önünde, aşılması gereken önemli engeller olarak görülmelidir.

Bu engelleri aşmanın yolu, çocuklar için, çocuğa göre olan seçenekler oluşturabilmektir. Anne-baba ve eğitimcilerin başvurabileceği en etkili seçeneklerden biri; çocukları yaş ve gelişimlerine uygun, sanatçı duyarlılığı ile hazırlanmış edebiyat yapıtlarıyla buluşturmadır. Bilinmelidir ki çocukların duygu ve düşünce eğitimi için, onların yaşamı ve insanı duyarak, düşünerek algılayabilmeleri için, bu seçeneğin işletilmesinin yaşamsal bir önemi vardır.

Prof. Dr. Sedat SEVER

Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi
Eğitimin Kültürel Temelleri Bölümü Başkanı

* Bu çalışma, “Okyanus Dergisi” (İstanbul: Düzyey Matbaacılık, Yıl: 1, Sayı: 4, İlkbahar 2008, s.14-17)’nden alınmıştır.

Ginsiyet Rollerinin ve Toplumsal Rol Modellerin Metinler Yoluyla İçselleştirilmesi

Edebiyat ve Yazarın Masumiyeti(!)

Yard. Doç. Dr. Necdet Neydim

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Çeviribilim Bölümü Almanca Mütercim Tercümanlık AD

Sosyolojik anlamdaki cinsiyet rollerinin sözlü ve yazılı metinler aracılığıyla içselleştirilmesi süreci, dinsel metinler, masallar ve mitolojik metinlerin ortaya çıkışıyla koşut sayabileceğimiz bir süreçtir. Bu metinlerin hemen tümünde cinsiyet rollerinin belirlenmesi yanında toplumsal rol modeller de belirlenir. Metinlerin kurgusuna, içeriğine, olayları ele alış biçimine, kişileri betimlemesine baktığımızda iki ana tanımlama keskin çizgilerle karşımıza çıkar: İyi ve kötü...

İyinin Zaferi Kötünün Alt Edilmesi: Bilinçaltının Rahatlaması

Tarihsel sürece baktığımızda bu gerçeğe en çok masal ve mitolojide rastlarız. Masal ve mitoloji dönemselsel olarak farklı yorumlarla ele alınsa da günümüze kadar etkisini yitirmeden gelmiştir. İyi ve kötünün kesin ayrımları; iyinin zaferi, kötünün alt edilmesi bilinçaltı eğitiminde önemli bir rol oynamıştır.

Masallar dinleyenleri muhteşem dünyasıyla büyüleyip, kahramanlarıyla özdeşleştirerek, yeryüzünün ötesinde, yıldızların arasında dolaştırırlar. Yeterince iyi, cesur ve iyi yürekli olurlarsa, bütün hayvanların, bitkilerin, doğa üstü yaratıkların kendilerine yardım edeceğini öğretirler. Ve daha önemlisi korkularını kendi kendine yok etmeyi; gerçek dünyanın insanın sandığı kadar korku dolu olmadığını düşündürürler. İnsanda daha iyi bir dünyanın mümkün olabileceği inancını da sağlarlar. Yaşamı sürdürme cesareti, günlük üzüntülerden uzaklaşma, dahası ruhsal rehabilitasyon yaratırlar. Kahramanlarla özdeşleşerek insanın oturduğu yerden tüm sorunları çözebilmesi olanağını da sağlarlar.

Masallarda iyi-kötü, mutlu-mutsuz, güzel-çirkin arasındaki keskin ayrım dinle-

yendeki düşünce zorlamasını da ortadan kaldırır. Cadıların karşısında iyilik perileri, üvey annenin karşısında prens ya da yedi cüceler ortaya çıkarılır. Ya da bir sihirli lambanın gücüyle bütün zorluklar aşılır. Masallar düşlerde bile olsa, sınıf atlayıvermenin önemli araçlarıdır.

Bir köylünün oğlu (Keloğlan) kahramanlıklar göstererek, prensle evlenip, kendini sarayda, hatta tahtta bile bulabilir. Ama prensesi alabilmenin en temel koşulu kahramanlık, kötülüğün üstesinden gelmektir.

Modern ve Postmodern

Çocuk Kitaplarında İyi ve Kötü: Suçluluk ve Arınma Üzerine

Modern çocuk edebiyatı başlangıçta temel anlayışını modernitenin gereksindiği insan tipini oluşturma üzerine kurmuştur. Bu anlayışı sanayinin ve kentleşmenin ve elbette ulus devletinin gereksindiği insan (yurttaş) tipini oluşturma üzerine kuruludur. Masal ve mitoloji, iyiyi, kötüyü ve kötünden arınma süreçlerini metnin ana kurgusu yapmışlardır. Özellikle mitolojide suç, suçluluk duygusu, arınma isteği, arınma süreci ve arınmışlık olarak tanımlayabileceğimiz bir süreç karşımıza çıkar. Midas'ın öyküsünde Kral Midas dokunduğunun altın olmasını istemekle suç işler, en sevdiklerini altın yaparak cezalandırır, pişmanlık duyar, affedilmeyi ister ve sonunda derede yıkanarak arınır.

Ancak aynı arınmayı Aytül Akal'ın Çiçolata Çocuk adlı modern masalında görmeyiz. Baktığı her şey çikolata olan çocuk, arınma yerine bu zarar verici yeteneğini meraklı başka bir çocuğa vermeyi yeğler.

Zamanın içinden süzülerek gelen masal ve mitoloji metinleri aynı zamanda insanlığın ortak aklı gibidir. Mitolojiden yola çıkıp modern bir metin oluştururken, bu

süzülmüşlüğü ve damıtılmış akli çözümlemeden yeni metinler oluşturmak metnin anlamını kaybetmesine neden olabilir.

Modern metinler bu metinleri (masal ve mitoloji) uzun süre kaynak olarak kullanmış ve evrensel değerler oluşturmada onların yol göstericiliğinden yararlanmışlardır. Pinokyo bir klasik olarak suç suçluluk ve arınma sürecini anlatır. Çocuğun suçluluktan arınma süreci aynı zamanda onun eğitim sürecidir. Klasik metinlerin çoğunda temel anlayış olarak suçluluk ve arınma sürecinden bahsedilir.

Çoğu postmodern metin, klasik metinlerin suçluluk ve arınma temasını içermez. Bazıları bu duyguyu oluşturmanın insanı özgürleştirici yanları içermediği ve eşitlikçi yaklaşım taşımadığı için eleştirmiş ve antiotoriter bir yönelimle kendi metinlerini oluşturmuştur.

Masalarda Kadın Erkek Rol Modellerin Yansıması

Masallar yüzyıllardan bu yana ataerkil sistemi sürdürmenin en temel aracı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Ataerkil sistem kadınları edilgen konuma sokmuş, etken olmaya çalışan kadınları ise, ya üvey anne figürü ile ya da amazon kadını tiplmesiyle aşığılamıştır. Kadınların erkeklerle boyun eğmesinin yerinde olduğu, aksi takdirde cezalandırılacakları vurgulanmıştır. Erkekler, yeterince uysal olan kadınları korumaya hazır birer kahramandırlar.

Masalarda kadına edilgen bir şekilde kurtarıcısı bekleme rolü verilmiştir. Bu edilgen bekleyiş, başlangıçta bir cinsel erginliğe ulaşma sürecidir. Bu süreç, kimi zaman ocak başında (Külkedisi), kimi zaman da uyuyarak (Uyuyan Güzel) geçer. Ödül de prensin evlenme teklifidir. Daha sonraki süreç ise yaşamsal olgunluğa ulaşma sürecidir. Masal dünyasında erkekler ve kadınlar olmak üzere iki ayrı dünya vardır. Erkek çocuklar farkında olmaksızın kendi rollerini benimserler. Kız çocuklar bastırma duygusuyla kendi sınırlarını unuturlar. Erkek çocuklar bağımsız

olmak üzere eğitilirken, kız çocuklara her şeyi erkeklerden beklemleri öğretilir. Böylece erkeklerin sağladığı başarı kız çocukların da başarısı olur. Erkeğin ödüllü prensesle evlenmekten, kız çocuğun en büyük arzusu başarılı bir adamla beraber olmaktır. Ve masallar bu davranışa arka çıkar. Başarılı olan kız çocukları ödüllendirilmez bile. Grethel cadıyı fırına ittikten sonra herhangi bir ödül almamıştır. Davranışı Hansel'in evin yolunu bulmadaki becerisinden daha fazla önemsenmemiştir.

Erkek çocuklar kendilerine biçilen rolden bir başkasını asla benimsemezler. Silahlara sahip olmak, araştırma gezileri yapmak, maceralar yaşamak onların görevidir. Yaptıkları hatalar kadınlarınki kadar önemsenmez. Ve cezaları onlarınki kadar ağır değildir. Toplumun onlara verdiği yer ve masalların savunduğu da budur. Aksi durum toplum dışı kalmaktır ve sonu psikiyatristte biter. (Neydim; 2000)

Çocuk Edebiyatında Rol Modeller

Çocuk edebiyatına tarihsel süreç içerisinde baktığımızda her iki cinsle biçilen rol modellerin özünde çok fazla değişmediğini görmek mümkündür. Kadına biçilen rol, günümüze kadar gelen süreçte ağırlıklı olarak annelik ve eşlik olarak yansımıştır. Kadın bu rolle özdeşleştirilirken, erkek modern toplum içinde masalardakinden biraz farklı olarak teknolojik araçlarla (mekanik ve elektronik) oynar ve onlarla özdeşleşir. Modernite başlangıçta kadına ve erkeğe dönük rol modelleri belirlerken aynı zamanda onların yapabileceği meslekleri de belirlemiştir. Bilim, kadına çok uzun bir süre yasaklanmıştır.

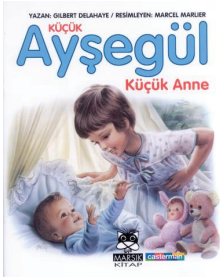
18. yüzyılın ortalarına kadar kadınların gereğinden fazla eğitim almalarına çoğunlukla karşı çıkmıştı. Molier ve Fenelon'dan başlayıp, Montaigne'den Rousseau'ya kadar aydınların hepsi, kadına doğal anne ve ev kadını işlevi verdiler. Ve bilginin, kadını en kutsal görevlerinden uzaklaştırıp, onu bozacağını söylediler.

Aydınlanma çağının başlarında Fenelon

daha katı kısıtlamalar getirmiştir. Fennon, kızların bilimsel merakını cinsel suçla eşdeğerli görebilmiştir. Kızların biraz matematik ve dini bilgiler ile, ancak gerekli görüldüğünde birazcık Latince ve tarih öğrenmesine izin vermiştir. Erkeklerin eğitimi özgürlüğü, kadınlara ancak uzun mücadeleler sonunda tanınmıştır.

Modern Resimli Kitapta Klasik Kadın ve Erkek Rollerinin İçselleştirilmesine Bir Örnek

Yukarıda da değindiğimiz gibi modernite, başlangıçta kadın ve erkek rol modellerinde devrimsel bir değişim gerçekleştirmemiştir. Erkeğe biçilen rol modelin onunla özdeşleşmesi için yarattığı araçlarla, kadına biçilen rol modelin içselleştirilmesinde kullanılan araçlar farklılıklar göstermiştir. Bu okudukları kitaplardan başlayıp, oynadıkları oyuncaklara kadar uzanan bir yelpaze oluşturmuştur. Bebeklerle oynayan erkek çocuk tipi olumsuzlanırken; aynı şekilde mekanik oyuncaklara (kamyon, vinç v.d.) ilgi duyan kız çocukları küçümsenmiştir. Aşağıda buna dönük ilginç bir örneği ele alacağız:

baskı tarihini ancak yakın bir tarih olarak tahmin edebiliyoruz) kitabın başlığına baktığımızda, baştan beri vurguladığımız rol modelin daha baştan öne çıkartıldığını görüyoruz. Ayrıca benzer bir konuyu ele alan Ayşegül dizisinden "KÜÇÜK ANNE" isimli kitaba da, günümüzde benzer anlayışın hala sürdüğünü gösteren bir örnek olarak kapağıyla yer verilmiştir.

Kapak resmine baktığımızda, görününün çağdaş öğeler içerdiğini (kıyafet, ayakkabı, renk) fark ederiz. İlk başta hiç yabancılaşmıyacağımız bu görüntü, başlıkla birlikte ele alındığında temel anlayışı reddedilmez bir gerçeklik olarak karşımıza koymakta. Kitabın iç resim ve metinleri kapağı bütünüyle destekleyen ve temel anlayışı görsel tüm öğeleri de kullanarak içselleştirme üzerine oluşturulmuş.

"Merhaba! Benim adım Gülin.

Benim üç çocuğum var: Lale, Hale, Jale...

Çocuklarım çok şirindirler. İşte bahçede kendi kendilerine oynuyorlar.

En büyükleri Lale, kardeşlerine göz kulak oluyor."

derken metin başlangıçta aile içi rol dağılımını da belirlemeye başlıyor.

Üç çocuklu ideal bir aile. Çocukların isimleri birbirlerine uyumlu ve ritimli.

Aralarındaki hiyerarşi belirlenmiş. En büyük kardeş diğerlerine göz kulak olmakla yükümlü.

Muhtemelen 70'li yıllarda basılmış olan (çocuk kitaplarında baskı yılının, baskı sayısının yazılması, uzun yıllar ihmal edilmiş bir anlayıştır, bu nedenle kitabın

Yukarıdaki iki resim rol modellerin keskin ayrımını yansıtır. Baba arabalarla ilgilenirken; anne temizlik, yemek ve bulaşıkla ilgilenmelidir. Ayrıca her iki cinsine uygun

görülen oyuncaklara baktığımızda, biçilen rol model özdeşleşmesi araçlardan başlayarak gerçekleştirilmektedir. Resimlerdeki öznelerin yerini değiştirdiğimizde eğer farklı bir eğitim ve gelişim sürecinden geçmemişsek, bizi çok rahatsız edici bir durumla karşılaşacağımızı söyleyebiliriz.

“Tabii çocuklarıma bir şeyler öğretmeye de zaman ayırıyorum. Üçe kadar saymasını biliyorlar.”

Tüm bunların yanında kadına modern bir rol de verilmiştir. Okuma kültürünü edindikten sonra bu bilgisini çocuklarına aktarmak ve böylece eğitim sürecine katkı sağlamak. Kadının bilimsel bilgiyi öğrenmesi ve kullanımı ancak bunu çocuklarına aktarmakla sınırlıdır.

“Alışverişe çıkmam gerek. Çocukları da yanıma alayım. Gezmeyi çok seviyorlar.”

Kadının dış dünyaya çıkışı yine çocukları üzerindenir. Onları gezdirmek, ev için alışveriş yapmak kadının dış dünya bağlantısını sağlar.

“Bir pasta yapacağım. Çocuklar da babaları da pastayı çok seviyorlar.”

“Pasta hazır. Komşum beni ziyarete geldi. Kahvemizi bahçede içebiliriz.”

Kadının görevi çocuklarını ve eşini mutlu etmektir. Bu mutluluğu sağlayan en önemli araçlardan biri de yemektir. Kadının bu becerisi komşu ve yakınları tarafından da takdir edilirse, onun açısından övünç kaynağıdır ve onun değerini artırır.

“Eyyah Hale hastalandı! Ateşi var.

Hemen Doktor Ahmet'e telefon etmeli.

Elinden geldiğince çabuk gelecektmiş.

Doktor Ahmet hastayı muayene etti.

“Kısa zamanda iyileşir.” dedi.

Kabakulak olmuş. Çocuklar arasında çok salgın.

Öncelikle çocukların hastalıklarıyla ilgilenen annedir, çünkü evdedir. Baba dış dünyada yani işinde iken, çocukların tüm sorunlarıyla ilgilenmek anneye düşer. Burada da rol paylaşımı belirgin biçimde yansır. Başka yansıyan rol model ise meslek açısından karşımıza çıkar: Doktor erkektir. Metin, bu şekliyle, meslek rol modellerini de belirleyen bir anlayış sergiler.

Anne (kadın) evin tüm düzeninden (yemek anı, yemek sonrası, uyku öncesi ve sonrası sorumludur. Çocukların sofraya oturma düzenini anne belirler. Yemeğin sorunsuz geçmesini sağlamak onun görevidir. Uyku öncesi çocuklara masal okuyan onların uyku düzeninden anne sorumludur. Böylesine büyük sorumlulukları öğretmek için elbette çocukluktan başlayan bir süreç önemlidir.

Klasik eğitim anlayışı, alışıldık rol modelleri-masal ve mitolojide olduğu gibi-sorgulamaksızın içselleştirecek bir edebiyat gereksinmesini hep duymuştur. Oluşturulan metinler de bu anlayışı içselleştirmeyi kolaylaştıracak metinler olmuştur. Yerli edebiyat dizgesinde bulunmayan metin ve resimler ise, çeviri edebiyat aracılığı ile çocuk edebiyatı dizgesine katılmışlardır.

Cinsiyet Rollerini Değişebilir mi?

Cinsiyet rollerinin değişebilir hale gelişi, 60'lı yıllardan sonra gerçekleşen kültürel değişimi gözler önüne seren önemli bir tablodur. Cinsiyet durumunu görünür hale getiren bir gösterge olarak moda, dişil ve eril rol modellerinin eşitlendiğini gösterir bize. Cinsiyet rolü artık açıkça tanımlanmış, aile ve toplum tarafından örneklenirilmiş cinsiyete özgü roller yoluyla

öğretilmemektedir. Bu durum; özgürleştirici, toplumsal olarak önceden belirlenmemiş kendini bulma süreçlerine imkan vermekle birlikte; çocukluk ve gençlik dönemindeki kimlik arayışını zorlaştırmakta ve aile içinde bölünme süreçlerine ve kuşaklar arasında yeni sınırların çizilmesine yol açmaktadır.

Pedagojik Otoritenin Sorgulanma Süreci ve Antipedagojinin Ortaya Çıkışı

Aile, okul ve üniversitedeki pedagojik otoritenin sorgulanması, 68 öğrenci hareketinin merkezinde yer almaktaydı. 68 öğrenci hareketi, çocuk ve gençlik edebiyatında o güne dek var olan tüm resimleri, yani her türlü konusal tabuyu parçalamış ve bu sürece dönük eylemler ortaya koymuştur. Bu süreci gerçekleştiren edebiyat ürünleri özellikle mizahi özellikler taşıyan kitaplar olmuştur. Mizah, saldırgan bir eleştirelliği en iyi yansıtan, yanı sıra incitici olmayan bir yöntem olarak önemli bir işlevi yerine getirmiştir. Bu doğrultuda yazılmış bir dizi metin, çocuk edebiyatının yeni gizil gücünü göstermektedir. Bu güç; antiotoriter edebiyat anlayışının ve buna bağlı olarak oluşacak eğitimin, toplumsal koşullanmalar ile çocuğun hayatında -her şeyden önce okulun temsil ettiği kurumlaşmış iktidar ilişkilerine karşı- eleştirel bir bakış açısını oluşturarak, onu bu koşullanmadan çıkarıp 'mizahi özgürlük alanı'na nakledip, otoriter yapıların ve davranış biçimlerinin uyduruk maskesini düşürerek; bu zorlamaların çocuk ve genç okuyucu üzerindeki yükünü hafifletmektedir. Bu sürece eserleriyle katkı yapan yazarlar arasında özellikle kadın yazarlar vardır. Astrid Lindgren, Christine Nöstlinger önde gelen yazarlardır. Roald Dahl kara mizah örneğinde eşsiz bir yazardır.

Antiotoriter Edebiyat Ne Değildir?

70'li yılların büyük tartışma konularından biri, antiotoriter eğitimdi. Christine Nöstlinger; antiotoriter yöntemlerle eğitilmiş çocukları anlatırken okur üzerinde komik bir etki yaratır. 'Gretchen Sackmeier' serisindeki şımarık bir ana kuzusunun

geleneksel eğilimleriyle; antiotoriter, ya da en azından otorite olmayan bir şekilde eğitilmiş olan bir çocuğun isyanlarının birbirine karıştığı küçük kız kardeş Madi figürü: Sızlanmaları ve kaprisli beslenme alışkanlıklarıyla, yeni eğitim sistemi taslağının sebep olduğu yanlış gelişimi kari-katürize eder.

'Luki-Live'deki küçük kız kardeş Katharina figürü, 'kendisine hiçbir eğitim harcaması yapılmadığı halde; burada ironik bir biçimde yabancılaştırılan yüksek tabakadan bir ailenin, iyi bir evde oturan kızları gibi seçkin bir dille konuşarak; geleneksel rol modellerine bağlı kalan, kızlara özgü bir eğitimin amaçlarından birini başarıya ulaştıran küçük kız kardeş figürünü çizer ve ince bir komiklik unsuru oluşturur.

Christine Nöstlinger'in aile romanları, tam olarak yeni ailevi ilişki çeşitlerini ve ailede rollerin yeni dağılımını göz önüne sermektedir. Eski tip, bir otorite kurma arzusundaki figürlerdir bunlar. Bu metinlerde her zaman gülünç ve acınacak bir durumda (Kim Takar Salatalık Kralı'ndaki baba), ya da kötü, öfkeli ve otorite kişisi portreleri olarak özellikle iğneleyici bir komiklikle çizilen (Konrad Konserve Kutusundan Çıkan Çocuk'taki fabrika müdürü ya da ideal çocuk arayan çift) figürler tasvir edilmektedir.

Antiotoriter ya da Antimasal:

Lisacik Kırmızı Turpcuk

Çalışmamızın başında klasik masalların okur üzerinde etki ve yönlendirmelelerine değinmiştik. Yukarda değindiğimiz masal anlayışının tersine bir masal örneği vereceğiz şimdi. Martin Auer'in yazdığı masal, bilinen masalların tersine, prensin prensesi ejderhadan kurtardığı değil; aksine, prensesin prensi kurtardığı, bilinen tüm prenses özelliklerinin yerle bir edildiği bir kurgu ile yazılmıştır. Masamızda prenses cici elbiseler giymez, Zorro kıyafeti giyer, akbabanın sırtına atlayıp haydut avına çıkar. Uslu kavramı bu figürle alt üst edilir. İlköğretim 2. ve 3. kademesindeki çocuklarla yapılan bir çalışma-

da çocuklar eğitim süreçlerine ve aile içi eğitimlerine göre metne kimi zaman tepki göstermişler kimi zaman da metni onaylamışlardır.

Sonuç

Özellikle çocuk ve gençlere dönük oluşturulan edebiyat metinleri, başlangıçta (bu başlangıç aydınlanmanın başladığı 18 yüzyıla dayanır) sistemin gereksindiği insan tipini yaratmak için önemli bir araç olarak kullanılmıştır. Sanayileşme ve kentleşme yeni bir insan tipine gereksinme duymuştur ve bu gereksinme sonucu sosyal yapıda büyük değişimler meydana gelmiştir. Feodalite yerini moderniteye bırakmak zorunda kalmış ve bu zorunluluk toplumsal yapıda yeni kurumların ve ilişkilerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Feodaliteden moderniteye geçerken değişmeyen bir durum vardır: Aile içindeki rol modeller. Her iki sistem kadın ve erkeğe dönük rol modelleri belirlerken çok büyük farklılıklar çizmemiştir. Kadına biçilen rol annelik ve eşliktir. Erkeğe biçilen rol, dış dünyaya hakim olmaktır. Toplumsal yapıya bakıldığında bunun hiç de yadırgatıcı bir yanı olmadığını görürüz. Çevremiz bu ilişkilerle kuşatılmıştır.

Ancak modernite, başlangıçta bu rol modelleri böyle belirlemiş olmasına karşın, özellikle ikinci dünya savaşından sonra, kadın ve çocuk hakları ve eşitliği doğrultusunda değişim ve dönüşümler geçirmiştir. Çocuk ve gençlik edebiyatı 68 öğrenci hareketinin getirdiği sorgulayıcı ve eleştirel bakışla birlikte eşitlikçi bir edebiyat anlayışına yönelmiş ve dayatılmış rol modeller oluşturmaktan vazgeçmiştir. Katı, kısıtlayıcı, değişmez gibi algılanacak rol modeller, sağlıklı bir toplum yaratılmasına neden olabileceği gibi, eleştirel düşünceden uzak kuşakların yetişmesine de neden olabilecektir.

Çocuk edebiyatında metinleri oluştururken, nasıl bir figür yaratacağımızdan daha çok, hayatın içindeki çocuğa nasıl bir özne olarak yaklaşacağımızı belirlemek ve onu ne kadar insan yerine koyduğumuzu

saptamak ve bunun sorumluluğunu yerine getirmek daha önemlidir. Yazar ve çizer çocuğu özneleştirebildiği ve ona kendi gerçekliği içinde eşit yaklaştığı ölçüde yazar ve çizer olabilecektir. Aksi durum yazarın kendisini kutsallaştırması olacaktır ki bu, çocuk ve çocuk edebiyatı için telafisi olanaksız hasarlar oluşturabilecek en tehlikeli durumdur

Değerli

Kaynakça

- Akal Aytül, Çikolata Çocuk, Uçanbalık Yayınları, İstanbul 1997.
Auer, Martin, Lieschen Radieschen und der Laemmergier, Belz-Gelberg Verlag, Axel Scheffler, Weinheim, 1994.
Badinter, Elizabeth, Annelik Sevgesi, Afa Yayınevi, İstanbul 1992.
Neydim Necdet, Çocuk Edebiyatı, Bu Yayınevi, İstanbul 2003.
Neydim Necdet, Çocuk ve Edebiyat, Bu Yayınevi, İstanbul 2000.
Colloidi Carlo, Pinokyo, Çeviren: Gülten Suveren, Altın Kitaplar İstanbul 1994.
Dahl Roald, Matilda, Çeviren: Lale Akalın - Cüneyt Akalın, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1994.
Delehaye Gilbert, Ayşegül Küçük Anne, Çeviren: Eray Canberk, Marsık Yayınevi, Marcel Marlier, İstanbul 2004.
Nöstlinger Christine, Konserve Kutusundan Çıkan Çocuk Konrad, Çeviren: Sakine Eruz, Düzlem Yayınları, İstanbul 1993.
Nöstlinger Christine, Gretchen Sackmeier, Öttinger Verlag, Hamburg 1981.
Nöstlinger, Christine, Luki Live, Belz Gelberg Verlag, Hamburg 2006.
Nöstlinger, Christine, Kim Takar Salatalık Kralı, Çeviren: Selahattin Dilidüzgün, Güneşiği Kitaplığı, İstanbul 2004.
Sağiroğlu Feride, Küçük Anne, Alfa Yayınları, İstanbul

Ben Oynadıkça

Ne zaman karşımıza gelseniz
Çalışın çocuklar,
Çok çalışın diyorsunuz.
Oysa biz
Oynamak istiyoruz.
Oynarsak
Arkadaşımız olur.
Oynarsak
Öğreniriz küsmeyi, barışmayı.
Oynarsak
Öğreniriz sevmeyi, seilmeyi.
Oynarsak
Öğreniriz elimizdekini arkadaşımızla
paylaşmayı.
Bize çalışın çocuklar diyorsunuz.
Ama bakıyoruz
Siz hep oynuyorsunuz.

Arkadaşınıza küsüyorsunuz
Barışmıyorsunuz.
Sevmiyorsunuz, sevilmiyorsunuz.
Paylaşmayı hiç bilmiyorsunuz.
Biliyor musunuz
Çocukken oynasaydınız eğer
Yaşanmazdı bütün bu kötülükler.

Bize hep çalışın çocuklar diyorsunuz.
Bizim hakkımız oynamak,
Sizin göreviniz çalışmak.
Ben oynadıkça büyürüm,
Ben oynadıkça severim.
Ben oynadıkça,
Siz çalıştıkça
Daha güzel olur bu dünya.

Necdet NEYDİM